

MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELERİNDE TERSİNE GÖÇ

Fahrettin AYDIN*

ÖZ: Kırsal kesimden kente göç olgusu, tarihin en eski çağlarından bu yana kesintisiz olarak devam etmekle birlikte, Sanayi İnkılabı’ndan sonra daha da hızlanır. 1950 sonrası kentleşmenin hızlanması ile birlikte Türkiye’de de kırdan kente doğru yoğun göç dalgaları yaşanır. Ancak sanayileşme sürecini sağlıklı bir şekilde atlatamadan kentleşmeye çalışan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’deki kentleşme hareketi de -en başından beri- sorun olagelir. Bu yüzden, birçok sanatkâr gibi Mustafa Kutlu da Türkiye’nin toplumsal değişim ve dönüşümünün bir parçası olan kırdan kente göç olgusunu, hikâyelerinin ana temalardan biri olarak ele alır. Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde göçün akış yönü -genel itibariyle- kırdan kente/İstanbul’a iken, bazı hikâyelerinde bu durumun tersine olarak kentten kıra doğrudur. Söz konusu durum, bazı hikâyelerinde zorunlu, bazılarında ise keyfi sebeplerden kaynaklanır. Bu incelemede; *Uzun Hikâye, Tirende Bir Keman, Mavi Kuş, Beyhude Ömrüm, Zafer Yahut Hiç, Hayat Güzeldir, Kapıları Açmak* ve *Ortadaki Adam* adlı kitaplardan hareketle Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde 1950 sonrası tersine göç olgusu karşılaştırılmalı bir metotla incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, göç, tersine göç, hikâye, kentleşme.

The Opposite Immigration in Mustafa Kutlu’s Stories

ABSTRACT: The fact of immigration from countryside to urban areas has been continuing uninterruptedly since the beginning of the human history, yet after the Industrial Revolution it has accelerated. With the acceleration of urbanization after 1950, the immigration from countryside to urban areas occurred intensely in Turkey. This movement of im-

* Marmara Üni. Türkiyat Araştırmaları Ens. fhrttnaydn@gmail.com

migration in Turkey has become a problem since the beginning just like in other countries which tried to succeed in urbanization without overcoming the Industrial Revolution process. That's why Mustafa Kutlu, like so many artists, uses the fact of immigration from countryside to urban areas which is a part of social change and transformation as one of the main themes of his stories. Although the direction of immigration is generally from rural to urban/Istanbul in his stories, in some stories it is just the opposite, from rural to urban/Istanbul. In some of his stories this migration is obligatory, yet it is arbitrary in some others. In this paper, the opposite immigration fact after 1950 in Mustafa Kutlu's some stories will be studied on the basis of *Uzun Hikâye, Tirende Bir Keman, Mavi Kuş, Beyhude Ömrüm, Zafer Yahut Hiç, Hayat Güzeldir, Kapıları Açmak* and *Ortadaki Adam* using a comparative method.

Keywords: Mustafa Kutlu, immigration, opposite immigration, story, urbanization.

Giriş

Toplumsal değişimin bir sonucu olan göç, “*iktisadi, sosyal ve siyasî sebepler yüzünden insanların, toplulukların yer değiştirmesi*” (MEB 1995: 1018) olarak tanımlanır. Dünya üzerindeki göçler, tarihin en eski çağlarından bu yana varlığını devam ettirir.

Osmanlı İmparatorluğu, hükümranlığı boyunca çeşitli önlemler alarak kırsal kesimden kentlere -özellikle İstanbul'a- göç hareketlerini kontrol altında tutmaya çalışılır. Cumhuriyet'tin kuruluşundan sonraki ilk göç eğilimi ise Ankara'nın başkent kabul edilmesi ile başlar. Ankara, başkent olduktan sonra çevre il, ilçe ve köylerden göç almaya başlar. Cumhuriyetin II. Dünya Savaşı'ndan önceki temel politikası ülke nüfusunun kırdan tutulması ve kentleşmenin önlenmesidir. Ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra kırdan kente hızlı/düzensiz bir göç dalgası yaşanır.

1950 sonrası kırsal kesimlerden kentlere hızlı göç dalgalarının yaşanmasının çeşitli nedenleri vardır: Ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyal nedenler, bunların en belirgin olanlarıdır.¹ Sosyal bilimciler, göçleri kendi arasında çeşitli kategorilere ayırırlar. Bu araştırmacılar Yüksel Koçak ve Elvan Terzi, göçleri kendi arasında sekize ayırır:

1. Mevsimlik Göçler
2. Sürekli Göçler

¹ Yukarda anlatılanlara ek olarak köy ve kentin iletişimini sağlayan karayollarının yapımının hız kazanması, haberleşme araçlarının yaygınlaşması, daha öncesinde kentlere göç etmiş akraba ve hemşerilerin etkisi, toprak mülkiyetindeki kutuplaşmalar, siyasilerin oy kapma uğraşları vb. ile göç dalgaları etkisini artırarak devam eder.

3. Emek Göçleri
4. Zorunlu- Gönüllü Göçler
5. Dış Göçler
6. Beyin Göçleri
7. İşçi Göçleri
8. Mübadele Göçleri (Koçak-Terzi 2012: 163-184)

Bu göçler içerisinde, Zorunlu Göçler, bünyesinde Mübadele Göçleri'ni de taşır. Yani Mübadele Göçleri de zorunluluktan kaynaklanan bir göç türüdür ve çoğunlukla gönüllü olarak gerçekleşmez. 1915'te ülkemizde -Ermenilere- uygulanan tehcir ve 1980-1990'lı yıllarda -Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da- terör olaylarından dolayı boşaltılan köyler de zorunlu göç kategorisine girer. Bu sebepten, bu iki göç türü, -Zorunlu-Gönüllü Göçler, Mübadele Göçleri- tek madde içerisinde gösterilebilir.

İlk nüfus sayımının yapıldığı 1927'den bu yana köy-kent nüfus dengesinde değişiklikler yaşanır. 1927 yılındaki nüfus sayım sonuçlarına göre kentli nüfus oranı % 24.2 iken köylü nüfus oranı % 75.8'dir. Kırsal kesimlerden kentlere göçün yoğun olarak yaşanmaya başladığı 1950'de ise bu oranda büyük bir değişiklik yaşanmaz. Çünkü 1950'de kentsel nüfus oranı ortalama % 0.8 bir artış göstererek % 25.04 oranına yükselir. Ancak asıl değişim 1950 sonrasındadır. Bu dönemden sonra kentsel nüfus kademeli bir şekilde artarak 1960'da % 31.92, 1970'te 38.45, 1980'de % 43.91, 1990'da %59.60, 2000'de %64.90, 2010'da ise %75.53 seviyesine ulaşır. (TÜİK)

Bu verilere bakıldığında kırsal kesimden kentlere göç, her geçen gün artmıştır. Gerekli şartlar sağlanmadan kırsal kesimlerden kentlere yapılan göçler birçok sorunu da beraberinde getirmiştir: Gecekondulaşma, işportacılık, kültürel çatışmalar, arabesk müzik, işsizlik, yalnızlık/yabancılaşma, trafik/çevre sorunları, boşanmalar, şiddet vb. davranışlar; stres, nevroz, alkol/uyuşturucu bağımlılığı, kadına yönelik şiddet gibi sosyal ve psikolojik sorunlar bunların en başta gelir.

Göç ile birlikte kentlere doluşan Türk toplumu, bir türlü kentleş(e)meyerek hızlı ve karmaşık bir kültürel çözülme ile karşı karşıya kalır. Bunun nedenini Anadolu halkının yaşayış tarzında yani gelenek ve göreneklerinde aramak gerekir.

Göçmenler ile kentin yerlileri arasında ilk zamanlarda -zorlamayla da olsa- bir iletişim sağlanır. Ancak gerçek anlamda sağlıklı bir iletişim değildir bu. Çünkü kent insanlarına göre göçmenler, kentteki köylülerdir artık. Göç edenlerin belli yerlerde toplanmaları, akrabalık, hemşehricilik durumları, kentte yaşamalarına rağmen hâlâ köylük yerde giyilen elbise-

lerle dolaşmaları, yaşadıkları yerlerde kümes hayvanları beslemeleri, sebze-meyve yetiştirmeleri, düğünlerini davul-zurnayla sokaklarda yapmaları, halı-kilim-sofra ve benzeri eşyaları camdan/balkondan silkelemeleri, onların kent halkıyla yakınlaş(a)mamalarına neden olur.

Kent insanının böyle davranmasında -kendilerine göre- haklı gerekçeleri vardır elbette. Öne sürülen en ciddi gerekçelerden biri, göçmenlerin sebep oldukları çevre sorunlarıdır. Bu sorunların başında hava, toprak, su, gürültü, trafik vb. kirlenmeleri sayılabilir. Evet; çevre, hava, su, toprak insanların sağlıklı yaşayabilmeleri için olmazsa olmaz unsurlardır. Ancak bu tabiatın unsurlarının -gerçek anlamda- kıymetini bilenler yine göç ile toprağından kopup kente gelen göçmenlerdir aslında. Tabiatın kirlenmesi herkes kadar onları da derinden yaralar; ancak onların da elinden gelen bir şeyin olmadığı aşikârdır. Zaten zor durumda olan göçmenlerin düşünebilecekleri tek şey, kendilerinin ve ailelerinin yaşamını idame ettirebilmektir. Göçmenlerin sosyal ve psikolojik durumları göz önüne alındığında yukarıda sıralananlar, hafifletici sebep olarak görülebilir. Burada asıl suçlanması gereken biri/leri varsa o da, kentleşmeyi yanlış anlamış/anlayamamış olan karar organlarıdır.

Sonuç olarak; Türkiye bugün hâlâ sanayileş(e)mediğinden dolayı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir işçi sınıfından da söz edemeyiz. Sanayileşme sürecini sağlıklı bir şekilde atlatamadan kentleşmeye çalışan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'deki kentleşme hareketi de -en başından beri- sorun olagelmıştır.

Türkiye'nin kentleşmesinin önündeki en büyük engellerden biri de kent planlarının belli kentler üzerinde yoğunlaşmasıdır. Türkiye liberal ekonomi politikası izleyen bir ülkedir. Bu nedenle hükümetler iç ve dış yatırımcıların, belli alanlara yönelmelerine izin vermemelidir. Yatırımcıların, ülkenin geneline dengeli bir şekilde dağılmaları sağlamalıdır. Bundan dolayı, "planlama anlayışı değişmelidir. Plân, özel kesime yol gösterici kimliğinden çıkarılarak emredici nitelikte hazırlanmalıdır." (Mimarlar Odası Ankara Şubesi 1971: 155)

Sağlıklı kentleşmenin ön şartı, gerekli alt ve üstyapı hizmetlerinin sağlanması olduğu için gerekli şartlar sağlandıktan sonra göç hareketlerine izin verilmesi uygulanacak en doğru politikadır.

3. Mustafa Kutlu ve Tersine Göç

Mustafa Kutlu'nun da çeşitli yazı ve röportajlarında dile getirdiği gibi hikâyelerinin odak noktasında genel anlamda Türkiye'nin toplumsal değişimi; özelde ise köy ve kasaba yani taşranın değişim ve dönüşümü

meselesi yer alır.² Bu yüzden, Türkiye'nin toplumsal değişim ve dönüşümü içerisinde yer alan köyden şehre göç olgusu, Kutlu'nun hikâyelerinde en çok üzerinde durulan konulardandır.³

Köyden şehre göç olgusu, birçok nedeni bünyesinde barındırır. 1950 sonrası ulaşım ve iletişim ağının gelişmesi, makineli tarıma geçişle birlikte insan gücüne duyulan ihtiyacın azalması, miras kalan toprakların aile fertleri arasında bölüşülmesi/parçalanması, kış mevsiminde topraktan yararlanamama, daha önce şehir merkezine göç edenlerin kısa zamanda zengin olmalarıyla akraba ve hemşehrilerine örnek olmaları, kan davası, siyasilerin oy kapma telaşı, askerlik vazifesi ve eğitim için kırsal kesimden şehre göç, bu nedenler arasındadır. Ancak göçe sevk eden sebeplere toplu olarak bakıldığında esas nedenin ekonomik kaygılar olduğu görülür.

Köyden kente göç sonrası değişen değer yargıları yüzünden Kutlu, kentlere ve kent yerlerindeki ilişkilere iyi gözle bak(a)mayan yazarlardandır. Hemen hemen bütün eserlerinde köy-kent çatışması vardır bu yüzden. Zira Kutlu'ya göre kırsal yerleşimler iyiliğin, doğruluğun ve saflığın simgesiyken kentler; kalabalığın, hengâmenin, hırsın, düzenbazlığın ve kötülüğün sembolüdür.⁴ Köy-kent farklılığı/çatışması hemen hemen

² Kutlu, kendisi ile yapılan bir röportajda kasabayı neden ana mekân olarak kullandığını şu cümlelerle ifade eder:

(...) Toplumsal dönüşüm meselesinin başlangıcı için bana bir ünite, bir mekân, bir kültürel zemin, bir toplumsal birim gerekiyordu ve kanaatimce bu Türkiye'de "kasaba" idi. (...) Kasaba, esnafıyla, eşrafiyla, insan ilişkileriyle şehirlere nazaran daha az değiştiği, -neredeyse hiç değişmediği- ve bu sayede geleneksel yapısını muhafaza ettiği için, bizi biz yapan kültürün ne olduğunu çok daha iyi görebileceğim ve bu ölçüyü tutturduktan sonra, bunun geçmişten bugüne ne kadar savunulduğunu anlayabileceğim için kasabayı hikâyelerimde öne çıkardım. Kasaba benim için büyük bir ölçek, bir laboratuvar oldu. Geçen elli sene içerisinde kasabalar ortadan kalktı. Bir kısmı azmanlaşarak şehir olma iddiasında bulundu. (Küçükyılmaz 2005: 37)

³ Erzincan doğumlu olan Kutlu'nun henüz çocukluğunda tecrübe ettiği göç olgusu, Kutlu'nun hemen hemen bütün eserlerinde temel konu olarak ele alınır. Kendisi ile yapılan bir röportajda da bu meseleye değinir Kutlu: Babam rüştiye mezunu. Bir iki küçük memuriyetten sonra nahiye müdürü olmuş. Bu yüzden benim çocukluğum köyden köye göçle geçti. (Andaç 2002: 69) Ayrıca, Kutlu'nun üniversite eğitimi için Erzurum'a, öğretmenlik ve yayıncılık için Tunceli ve İstanbul'a göç etmesi de hatırlanmalıdır.

⁴ Hikâyelerin derin yapısında şehir-köy ikiliği kendini hissettirir. Şehir, ağırlıklı olarak yabancılaşmayı ve buna bağlı bir tarzda yalnızlığı, süreksizliği, yitimi getirir. Köy ve/veya köy hayatı ise kişinin kendisi olmasını, kendisiyle bütünlük taşımasını kolaylaştırır. Bir bakıma bu hikâyelerde tasavvufi söylemle şehir, kesreti (çokluğu); köy ise vahdeti (birliği) temsil eder. (...) Şehir, çok katmanlı, değişken kimliği ve farklılıkları barındırmasıyla çoğulculuğu ve yapmacıklığı; köy, bütüncüllüğüyle vahdeti ve samimiyeti temsil etme gücüne sahiptir. (Gariper 2012: 126)

tüm hikâyelerine dağılmasına rağmen, özellikle *Ortadaki Adam*, *Gönül İşi*, *Yokuşa Akan Sular*, *Yoksulluk İçimizde*, *Sır*, *Beyhude Ömrüm*, *Mavi Kuş*, *Rüzgârlı Pazar* ve *Tirende Bir Keman* adlı eserlerinde daha yoğun karşımıza çıkar.

Kutlu'nun eserlerinde üç farklı göç türüyle karşılaşırız:

1. Göç Edilen Yere Yerleşme Amacıyla Yapılan Göçler/Kalıcı Göçler
2. Mevsimlik Göçler
3. Dış Göçler

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde göç olgusunun akış yönü, taşradan kente doğru iken bazı eserlerinde bu durumun tersine olarak kentten taşraya şeklindedir. Bu durum bazen zorunlu sebeplerden, bazen de keyfi sebeplerden kaynaklanır. Keyfi sebeplerden kaynaklanan tersine göçler daha çok, kişilerin emekliliğe ayrıldıktan sonra şehrin hengâmesinden uzak kalmak için yaptıkları göçlerdir. *Uzun Hikâye*, *Mavi Kuş*, *Zafer Yahut Hiç* ve *Tirende Bir Keman*'daki tersine göçler zorunluluktan kaynaklanırken; *Ortadaki Adam*, *Beyhude Ömrüm*, *Kapıları Açmak* ve *Hayat Güzeldir*'deki tersine göçler keyfiyetten kaynaklanır. Bu yüzden, *Kutlu'nun Hikâyelerinde Tersine Göç* temasını, *Göç Edilen Yere Yerleşme Amacıyla Yapılan Göçler/ Kalıcı Göçler* başlığı altında almayı uygun bulmaktayız.

Uzun Hikâye, -isminden de anlaşıldığı üzere- Kutlu'nun hikâyeden uzun hikâyeye geçişinin ilk örneğidir. Eser 2000 yılında neşredildikten 12 sene sonra, yani 2012'de Osman Sınav tarafından beyaz perdeye aktarılır. Hikâye, bittikten sonra başlar ve olup bitenler hikâye kahramanı Bulgaryalı Ali'nin oğlu tarafından anlatılır. Öksüz ve yetim olan Ali, Bulgar muhaciridir ve dedesi Pelvan Sülüman tarafından büyütülür. Bulgaristan'da hâkim olan komünist rejimden kaçarak İstanbul'un Eyüp semtine yerleşirler. Dedesi Pelvan Sülüman ile İstanbul'a gelince hemşerilerinin yardımı ile bahçeli bir ev inşa ederler. Pelvan Sülüman küçük bir çiftliğe çevirir evi adeta. Birkaç koyun alarak evin bir köşesine ahır yapar. Zamanla çoğalan koyunlara birkaç inek, tavuk, horoz, kaz, ördek ilave eder. "*Bulgaryalı, mahalle arasını ahıra çevirdi; horoz sesinden, inek böğürtüsünden, gübre kokusundan bunaldık diyenler*" (Kutlu 2012/3: 12) çoğalmasına rağmen Pevan Sülüman bunlara kulak asmaz. Diğer yandan da küçük bir bahçe kurup maydanoz, tere, roka, marul, salatalık, domates nevinden sebzeler yetiştirir. Pelvan Sülüman cami şadırvanında abdest alırken ölüm onu yakalar ve asıl hikâye de bundan sonra başlar.

Ali, dedesinin ölümünden sonra akrabalarının da yardımıyla neyi var neyi yoksa elden çıkarır. Tahsilini yarıda bırakıp askere gider. Asker-

den geldikten sonra çeşitli işlerde çalışır, fakat hiçbirinde dikiş tutturamaz. Kâtiplik, puantörlük, muhasebe yardımcılığı, bir kitapçada tezgâhtarlık, avukat yardımcılığı yapar. Okuma yazma merakı da kitap tezgâhtarlığı döneminden kalır. İlerde de göreceğimiz gibi okuma yazma merakı başına bela olacaktır.

Anlatıcının anne-babası -Bulgaryalı Ali ve Münire- Eyüp'te mahalleden tanışır. Münire'nin ailesi Eyüp'ün belalılarındandır aynı zamanda. Ağabeyleri, Münire'yi mahalle sineması sahibinin kıt akıllı oğluyla evlendirmeye kalkışır. Amaçları sinema sahipleriyle ortak olup sinemanın mülkiyetine ortak olmaktır. Fakat Münire sinema sahibinin oğluyla evlenmeyi kabul etmez, çünkü Ali'yi sevmektedir. Bunun üzerine ağabeyleri Münire'yi döverek her bir yanını mosmor ederler. Bu olay üzerine Ali, Münire'yle beraber Anadolu'nun küçük bir kasabasına göç ederler.

Pelvan Sülüman'nın hayvan beslemesi ve sebze yetiştirmesi kır/köy kültürünün göç ile şehre taşındığının kanıtıdır ve eserdeki hâkim tema, Pelvan Sülüman'nın Bulgaristan'dan İstanbul'a göçü değil, Ali ve Münire'nin İstanbul'dan Anadolu'ya göçü yani tersin göçtür.

Ali ve Münire izlerini kaybettirinceye kadar şehir şehir, kasaba kasaba dolaşır. Belki de bu yüzden Ali bir işte dikiş tutturamaz. Anlatıcımız, -Ali ve Münire'nin oğlu- Ali ve Münire'nin Anadolu'ya kaçmasından/göçünden sonra doğar ve büyür. Yollarda doğup büyüdüğü için de bir yere mensubiyet bağı ile bağı değildir.

Ben işte, tuhaf bir şey, yollarda doğmuş, yolculukta büyümüşüm. Elbette ki bir kazanın nüfus kütüğüne yapılmış kaydım, ama orali değilim ki. Nereliyim acaba? Bunu kendime de sorar, bir cevap bulamam. Coğrafyaya, mekâna dair bir bağlanma, bir aidiyet duygusu yok bende. Zihnimi eşiyor, hafızamı yokluyorum. Hep yollar, kıvrılıp giden tozlu yollar, eski dökülen otobüsler, kamyon karserleri, tiren rayları, vagonlar, kurum vs. (Kutlu 2012/3: 17-18)

Bulgaryalı Ali ve ailesi, Anadolu'ya göç ettikten sonra kasabanın birinde vagondan bozma bir evde yaşarlar. Ali ortaokulun birinde kâtip olarak çalışır. Okul büyükçe bir arsanın içinde yer alır. Bahçe oldukça dağınık olduğu için Ali bahçeyi düzenlemek ister. Okul müdürünün oluru aldıktan sonra hademelerle birlikte işe girişip kısa zamanda bahçeye çeki düzen verirler. Ali ve hademeler bahçeyi çeşitli meyve ağaçları, asma, asmayı kaplayan bir sarmaşık ve havuz ile süslerler. Hülâsa, cennetten bir köşeye çevirirler bahçeyi. Düzenleme esnasında çalışanlara selam dahi vermeyen okul müdürü, “*mevsimi gelip, domatesler kızarmaya, hıyarlar olgunlaşmaya, patlıcanlar saplarında sallanmaya başlayınca*”

(Kutlu 2012/3: 19) bahçenin başköşesine kurulur. Bununla da yetinmeyen okul müdürü, kasabanın mülkî erkânından misafirlerini çağırarak onlara mangal ziyafetleri çeker ve bahçeyi kendi eseriymiş gibi gösterir. Hademeler olanlara ses çıkarmazken Ali bu tür durumların adamı olmadığını gösterir. Ali, müdürün misafirlerinin de olduğu bir sırada müdürün karşısına dikilerek: “*Madem bu bahçeyi alın teri dökerek yetiştirdik, ürünü de eşit olarak bölüşmeli değil miyiz?*” (Kutlu 2012/3: 20) diye sorar. Böyle bir karşı koyuş beklemeyen okul müdürü, Ali’nin Bulgar göçmeni olduğunu ve sosyalist/komünist olmanın suç olduğunu bildiğinden: “*Eşit bölüşüm de ne demek. Yoksa sen sosyalist misin?*” (Kutlu 2012/3: 20) diyerek Ali’yi tehdit eder.

Bilindiği gibi Mustafa Kutlu, Nurettin Topçu’nun hareket felsefesinden derinden etkilenir ve uzun yıllar Nurettin Topçu ile birlikte *Hareket* dergisi çevresinde hizmet verir.⁵ Necip Tosun’un da belirttiği gibi Kutlu, “*Topçu’nun, ticaret, siyaset, tabiat, Anadolu romantizmi, köy gerçekliği, modernizmi reddiye gibi felsefi- iktisadi-ahlakî görüşlerini sanat alanında temsil eder.*” (Tosun 2004: 23) Kutlu’nun hikâye kahramanı Ali Bey de Nurettin Topçu’nun fikirlerinin ete kemiğe bürünmüş bir uygulayıcısı, bir hareket adamıdır. Beşir Ayvazoğlu’na göre Mustafa Kutlu, “*kendi hayatından da derin izler taşıyan Uzun Hikâye’de, yakın çevresinde yer aldığı merhum Nurettin Topçu’nun anladığı manada bir sosyalizmi, daha doğrusu sosyal adalet anlayışını ve ‘İsyan Ahlakı’ni ‘Sosyalist’ lâkaplı Bulgaryalı Ali’de tecessüm ettirmiştir.*” (18 Ekim 2012: Zaman) Ve yine Ayvazoğlu’na göre, “*Topçu’nun ‘isyah ahlakı’ anlaşılmasından Uzun Hikâye’nin kahramanı Bulgaryalı Sosyalist Ali’nin macerası tam olarak anlaşılabilir.*” (Ayvazoğlu 2012: 23)⁶

Ali Bey, durumu kabullenmeyerek isyan eder/karşı çıkar ve bu karşı çıkıştan sonra da adı *Sosyalist Ali*’ye çıkar. Yaşanan olaydan sonra Bulgaryalı Ali, olayın olduğu gece mektebin önüne bir at arabası çekerek bahçede ne kadar mahsul varsa hepsini toplar ve ailesiyle birlikte trene atlayarak kasabadan ayrılır. Hoşsohbet bir kişilik olan Ali, tren yolculuğu

⁵ “Nurettin Topçunun çıkardığı hareket mecmuası benim fikir dünyama, hissiyatıma denk düşen bir mecmuaydı. Yani hem Müslüman hem sosyal adaletçi. O zamanlar sosyalist bile olmuştum. Zira adalet düşüncesi bende çok köklüdür; nitekim kitaplarımdan hepsinde vardır.” (Küçükyılmaz 2005: 36)

⁶ Topçu’ya göre “başkaları için yaşayan, başka yaşayışların gayeleriyle hareket eden insan, âdil insan değildir. Âdil olabilmek için, hür yaşayabilecek kadar kuvvete kavuşmak, benliğinde bu kuvveti yaratmak lâzımdır. Mazlûm yaşamaya razı olan, âdaletsiz insandır. Âdil insan, istismar etmeyen ve istismar edilmeyen insandır; zorbalığa karşı gelen insandır, hakikatı kuvvet yapan insandır. Ancak bu insan, hareket ahlakının samimî sahibidir (Topçu 2013: 31).

esnasında tren şefi ile ahbab olur. Tren şefi, indikleri istasyonda arkadaşı olan istasyon şefiyle konuşarak Ali ve ailesine kalacak yer ayarlar. Kaldıkları ikinci mekân da bir tren vagonudur. Bulgaryalı Ali'ye tren işçileri yardım eder ve kısa zamanda harabe vagonu masal kulübesi haline getirirler. Kasabayı gezen Ali ayaküstü bir zahire tüccarının kâtipliğini ve muhasebesini kapar. Hamile olan Münire, bir gece sancılanır. Ali onu şehre, hastaneye götürür ancak dönüşte yalnızdır. Eşini kaybeden Ali, burada da duramayarak başka bir kasabaya göç eder.

Ali Bey, göç ettikleri üçüncü yerde, Emin Efendi'nin Sarıkaya Otel ve Kıraathanesi'nin bir köşesine tahta bir masa koyarak arzuhalcilik, aynı zamanda dava vekilliği yapar. İsmi bilmediğimiz Ali Bey'in oğlu anlatıcı kahraman, on altı yaşında bir lise öğrencisidir artık ve -babasının da arkadaşı olan- Çerçi Abdullah'ın oğlu Celal ile arkadaşlık yapar. Celal on üç-on dört yaşlarında kas erimesi hastalığına yakalandığından yürüyemez durumdadır. Celal ile anlatıcı, kasabanın tüm gençleri gibi mektebin en güzel kızına, -savcısının kızı Ayla'ya- âşıktırlar. Çerçi Abdullah geçirdiği bir kaza sonucu sakat kalmıştır ve geçimini otel aralığına koyduğu işporta tezgâhından sağlar. Ali Bey, Emin Bey ve Çerçi Abdullah bir plan yapar ve kış bastırmadan evvel Abdullah'ın tezgâhının bulunduğu aralığa bir dükkân kurmayı kararlaştırırlar. Dükkânın temelleri atılır ancak Çarşıağası İskender Zopuroğlu, Emin Bey'e ait olan arsanın belediye mülkü olduğunu ileri sürerek dükkânın yapımına izin vermez. Haksızlığa tahammül edemeyen Bulgaryalı Ali, bu haksızlığa da isyan ederek Zopuroğlu ile karşı karşıya gelir.

Bu olaydan sonra Zopuroğlu, Ali Bey'i rahat bırakmaz. Daha önce de değindiğimiz gibi Ali Bey okuma ve yazmaya meraklıdır. Olayın olduğu gece muzır neşriyat bulundurduğu iddiasıyla Ali Bey'in evi polis tarafından basılır ancak bir şey bulunamaz. Ali Bey'in oğlu baskından önce tesadüf eseri babasının yazılarını karıştırır. Aile tarihi ve babasının yazılarının yer aldığı dosyayı karıştırırken bahçe kapısının gıcirtısını duyar. Gelenin babası olduğunu düşünen isimsiz kahramanımız, maçtan sonra elbiseleri ter koktuğundan, babasının kızacağını düşünüp elbiselerini dosya ile birlikte bir çuvala koyarak pencerenin önündeki elma ağacının dalına asar. Ali Bey'in yazılarının içinde çeşitli gazete haber küpürleri vardır. Ali Bey gazete haberlerinin üstüne kendi yorumlarını da yazmıştır.

Ali Bey ve oğlunun gittiği bu üçüncü kasabada birçok kahramanın hayat hikâyesine yer verilir. Bu kahramanlardan biri de Kaportacı İsmail Ustanın çırağı Erdoğan'dır. Dönemin filmlerinin etkisiyle gençler vücutlarını üçgen halinde kalıba sokmak için birbirleriyle yarışır. Erdoğan çalışa çalışa kaslarını, pazularını, göğüslerini davul gibi şişirir. Bütün kız-

ların kendisini beğendiğini düşünür ve hoşlandığı kızlara kimsenin yanaşmasına izin vermez. Ayla da bunlardan biridir. Hikâyenin ilerleyen kısmında Erdoğan'ın ailesinden gizli, artist olmak için İstanbul'a kaçtığını/göç ettiğini öğreniriz.

Ali Bey ve oğlu yaşanan bu haksızlıktan sonra burada da barınmayarak bir gece vakti kasabayı terk ederler. Ancak dışarıdan görüldüğü gibi bu bir kaçış değildir. Zira biliyoruz ki *“Bulgaryalı Sosyalist Ali, çaresiz kaldığı, bütün yolların tıklandığını anladığı anda, teslim olmak yerine, mücadelesine devam edebilmek için ‘Hicret’i tercih eder. Çünkü hicret de bir aksiyondur.”* (Ayvazoğlu 2012: 23)

Hikâyenin ikinci bölümünde Bulgaryalı Ali ve oğlunun başka bir kasabaya göç ettiğini, çocuk kahramanımızın liseyi bitirdiğini ve iki defa girdiği üniversite sınavını kazanamadığını öğreniriz. Bulgaryalı Ali burada bir kitapevi devralır. Dükkân emekli ilköğretim müfettişi Cavit Bey'in dükkânıdır ve öldükten sonra Ali Bey devralır. Cavit Beyin çocukları büyük şehirlere göç etmişlerdir. Çocukları, ne kadar ısrar etseler de babalarını büyük şehirde yaşamaya ikna edemezler. *“Cavit Bey sağlığında direnmiş; gitmem o apartman denizine diyormuş.”* (Kutlu 2012/3: 61) Cavit Bey'in ölümünden sonra çocukları gelir. Malları satıp annelerini de alarak şehre dönerler. Ali Bey ve oğlu dükkânı devraldıktan sonra ilk kez bir yere mensubiyet bağı ile bağlı hissederler kendilerini. Ali Bey kitapevinin aldıktan sonra türlü hayaller kurar, şehirdeki yaynevlerinden kitaplar getirir, ancak hayallerini gerçekleştiremez. Hayallerini gerçekleştiremeyen Ali Bey, Yeşil Hanyeri Gazetesi'nde yazmaya başlar.

Siyasileri hedef alan Ali Bey'in başı yine beladadır. Ali Bey hakkında *“sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmek veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmak yahut memleket içinde müesses iktisadî ve sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmek... için propaganda yapmak”* (Kutlu 2012/3: 88-89) suçundan dava açılır. Ali Bey, haksız yere hapsedildiğini bildiğinden serbest bırakılacağından şüphe etmez. Ercan Yıldırım'a göre *“Ali'nin Türkiye'nin lokal bazda da olsa sorunlarıyla ilgilenmesi, bu konularda notlar alması ve nihayetinde yerel bir gazetede, özgürce yazılar yazıp bir yere kapılanmadan doğruyu yanlış göstermesinin en büyük sebebi sürgünlüğü/göçebeliliğidir.”* (2007: 133)

Ali Bey'in oğlu babasının yokluğunda dükkânla ilgilenir ve Sevim Hoca ile birlikte dükkâna gelip giden Feride'ye âşık olur. Feride'nin ailesinin evlenmelerine izin vermeyeceğini bildiği için, Feride ile kaçma düşüncesindedir. Ancak Feride, ailesini zor durumda bırakmak istemediğini

ileri sürerek teklifi reddeder. Olaydan sonra kasabada duramayacağını anlatan anlatıcı kahraman, meseleyi babasına açar. Ali Bey oğlunun halinden anlar ve İstanbul'a gitmesini söyler. Anlatıcı kahraman, İstanbul'a gitmek için trene atlar ancak İstanbul'a varmadan bilmediği bir istasyonda iner. Anlaşılan o ki, babasının kaderini oğlu da yaşayacaktır.

Ait olmama, bir toprağa bağlı kalıp, diğer insanlar gibi kendi doğup büyüdüğü yerin efendisi olmama temi, anlatıcının sülâlesinin genel karakteristiğidir. Çünkü dedeleri Bulgaristan'dan göçmüş, babası taşrayı dolaşmaktadır. Yerleri yurtları olmayan, yaban kişiler oldukları için Feride'nin ailesi anlatıcıyı önemsemeyince anlatıcı da kaderine rıza gösterip, göçebeliği göze almıştır, yapabileceği başka bir şey de yoktur zaten. (Yıldırım 2007: 129)

Ali Bey ve ailesi uzun yıllar Anadolu'yu karış karış gezer ve herhangi bir yere mensubiyet bağı ile bağlı kalmazlar. Ali Bey ve ailesinin Anadolu'nun dört bir yanını dolaşmaları, insanoğlunun dünyada fani olduğu, dünyaya mensubiyet bağı ile bağlanamayacağı şeklinde de okunabilir. Hikâyenin kahramanı Ali Bey'in yaşantısı göz önüne alındığında vurgulamak istediğimiz mesele zorlama gibi dursa da, Kutlu'nun hikâye anlayışı/dünya görüşü çerçevesinde bu yorum yapılabilir.⁷

Kutlu'nun uğraşları arasında resim, sinema ve futbolun yanı sıra Türk Sanat Müsikisi ile Türk Halk Müziği de yekûn bir yer tutar. Kutlu'nun *Tirende Bir Keman*' ı yazma sebepleri arasında -bir yazısında da ifade ettiği- "*musiki bütün sanatların üzerindedir*" (Kutlu 2014/2: 173) sözü gösterilebilir.⁸

Uzun Hikâye ile çeşitli yönlerden ortak noktaları olan *Tirende Bir Keman*, üç kuşak müzisyen bir ailenin dramatik hikâyesidir. Eser bu yönüyle filme çekilmemiş bir *Yeşilçam* senaryosunu andırır. Dedesi ve babası gibi usta bir Türk Sanat Müsikisi müzisyeni olan Kenan Sönmez, Kemanî Kenan olarak nam salar ve yıldızının parladığı dönemlerde Türk Sanat Müsikisinin önde gelen sanatçılarından Perihan ve Müzeyyen'in arkasında çaldığı gibi orkestraya da şeflik eder. Uzun süre evlenmemekte direten Kenan, eğitmek için hocalığını üstlendiği Semiramis'e âşık olarak onunla evlenir ve Sadullah (Sado) adını verdikleri bir çocukları olur. Kısa

⁷ Hz. Muhammed bir hadisinde şöyle buyurur: Ben kim, dünya kim. Dünya ile benim misalim bir ağacın altında gölgelenip sonra terk edip giden yolcunun misâli gibidir. (Canan 1988: 244)

⁸ Sanatlar arasında müziği en yükseğe koyan görüşler var. Ben de buna katılıyorum. Bir milletin fikri, ahlakî, ruhî, estetik seviyesi için o milletin musikisine bakmak lazımdır. (Kutlu 2005: 18)

sürede büyük bir şöhret olan Semiramis'in gözü kocası ve çocuğunu görmez olur ve şöhretin verdiği sarhoşlukla Kenan'ı boşayarak oğlunun velâyetini de ona bırakır. Bu olaydan sonra Kenan -dedesi ve babası gibikendini içkiye verir. Kenan'ın düştüğü duruma çok üzülen saz ekibinden arkadaşı Sarkis, çare olarak Kenan'ın -dayanamıyorsa- terk-i diyar etmesi gerektiğini söyler: “Eğer dayanamıyorsan terk-i diyar et. Aşkın çaresi ya tahammül ya sefer.” (Kutlu 2015: 47)

Annesinin de ölümü üzerine İstanbul'da kalamayan Kenan, oğlu Sadullah'ı da alarak İzmir'e bir arkadaşının yanına gider. Tatsız bir olaydan sonra İzmir'de tutunamayan Kenan, önce Mersin'e, oradan da Adana'ya geçer. İçki yüzünden ciğerleri çürüten Kenan, doktor arkadaşının tavsiyesiyle trene atlar ve adını bile bilmediği Anadolu'nun bir kasabasında iner. (Bu yönüyle de *Uzun Hikâye*'yi hatırlatır.)

Kasabanın tek eğlence mekânı vardır o da Cellat Ali'nin meyhanesi. Kenan kasabaya indikten sonra doğruca Cellatın meyhanesine giderek burada canlı müzik yapmak istediğini söyler. Cellat Ali, kasaba halkının Türk Sanat Müsikîsi'nden anlamadığını/sevmediğini söyler. Ancak kasabadaki memur takımını meyhaneye çekmek için Türk Sanat Müsikîsi ile türküyü beraber icra edecek bir ekip kurmak için anlaşılır. Böylece Kenan buraya yerleşerek oğlu Sado'yu okula kaydettirir.

Ekmek teknesi olan kemanının kopan telini tamir ettirmek için yakın bir kasabaya inen Kenan, kasabadan Haydarpaşa-Kars ekspresi ile dönmüş, kompartımanda Türk Sanat Müsikîsi severi dört arkadaşa misafir olmuş ve onlara sevdikleri parçaları okumuş; onlar da Kenan'a yüklü bir para vermiştir. Kasabaya inince Cellat'ın mekânının yandığını öğrenen Kenan da artık Haydarpaşa-Kars ekspresinde çalmaya karar vermiştir.

Bir zaman sonra içki ve yaşının ilerlemesinden dolayı Kenan'ın güzel sesi onu terk eder. Kenan da çare olarak küçüklüğünden beri yetiştirdiği oğlu Sado'yu yanına alır. Böylece ince fakat çok güzel bir sesi olan Sado, babası ile birlikte çalışmaya başlar. Haydarpaşa'dan Kars'a bir seyahatleri sırasında Kenan türkü bilmediği için hayvan tüccarları tarafından tartaklanır. Çıkan kavgada Kenan başını kapının eşiğindeki demire çarpar. Başından kan fişkırınca hayvan tüccarları korkarak Kenan ve oğlunu trenden atar. Kenan ölür. Kenan'ın ölümü üzerine oğlu uzun bir süre bu tramvayı atlatamaz. Ortaokulu hocalarının yardımıyla bitirir ve Cellat Ali'nin de desteğiyle bir bakkal dükkânı açar. Askere gidip geldikten sonra ise Şefika ile evlenir. Fakat Şefika tam olarak kim olduğu bilinmeyen Kömür İbo tarafından kaçırlır. Polisten bir haber çıkması

üzerine Şefika'yı bulmak için İzmir, Mersin, Adana'yı dolaşır ve bir süre Şefika'yı bulurum düşüncesi ile bu şehirlerde çalışır. Hatta Adana'da bir gazinoda adı Alev olan bir gazino sanatçısı ile şöhret olur. Hiç öğrenemese de Alev onun annesidir. Ancak, Alev bunu söylemeye cesaret edemez. Bir süre sonra pes eden Sado önce Ankara'ya daha sonra doğuya gitmek için Adana'dan ayrılır. Doğu'ya gitmek için bindiği trende bir ara *keklik gibi kanadımı süzmedim* türküsünü okuyan Şefika'nın sesini duyar. Şefika'nın Kömür İbo tarafından kötü işlerde kullanıldığını öğrenen Sado, onu kurtarmak ister. Sado vurulacağı sırada Şefika kendisini onun önüne atar ve kurşun kalbine isabet eder. Bu olay üzerine Şefika ve Sado tren-den aşağı atılır. Şefika ölür. Sado bir bakıma babasının kaderini yaşar.

Uzun Hikâye ve *Tirende Bir Keman*'da tersine göçün yanında hikâye kahramanları olan babaların ve çocuklarının yaşam hikâyeleri de paralellik arz eder. İki hikâyede de -bazı farklılıklara rağmen- çocuk kahramanlar, babalarının kaderlerini yaşar.⁹

Tren, tren rayları, vagonlar, istasyonlar Mustafa Kutlu'nun yaşamında ve hikâyelerinde önemli bir yere sahiptir.¹⁰ İlk hikâye kitabından (*Ortadaki Adam*) son hikâye kitabına (*Hesap Günü*) kadar en sık karşılaştığımız ulaşım aracıdır trenler. Bazı hikâyelerinde demiryollarını müstakil olarak ele alan Kutlu, *Hüzün ve Tesadüf* kitabında yer alan “5402” adlı hikâyeyi demiryolu çalışanları ve bütün buharlı tren âşıklarına ithaf eder. İlk hikâye kitabı *Ortadaki Adam* kitabında yer alan “Bir Saatlik Telâki” ve *Arkakapak Yazıları* kitabında yer alan “Bildığımız Şeyler” hikâyesinde de trenler başrol oynar. (Açıkgöz 2014: 52)

İki hikâyede de ulaşım vasıtası olarak trenin kullanılması diğer benzer bir özelliktir. Ancak tren, *Uzun Hikâye*'de tersine göç esnasında ulaşım vasıtası olarak kullanılırken *Tirende Bir Keman*'da - ulaşım vasıtası olarak kullanılır.

Mavi Kuş'ta da Mavi Kuş'un yolcularından bazıları köyden kente göçün aksine kentten köye göç etmiştir. Hükümet tabii Yahya Bey kişisel nedenlerden dolayı bu uzak kasabada yaşamaya karar verirken Öğretmen Murat ve eşi Neşe idealleri uğruna köye (Şirinyurt) göç ederler.

⁹ *Uzun Hikâye*'deki kahraman-anlatıcının, babası Ali Bey hapishaneye girdikten sonra yalnız kalarak kasabadan ayrılmak için onun gibi treni kullanması ve ismini bilmediği bir istasyonunda inmesi onun kaderini yaşayacağını habercisidir.

¹⁰ Şimdi bile her gece başımı yastığa koyduğum zaman hep bir duru pınar hayal ederim; sebze bahçesi, kiraz ağaçları falan. Sonra tabii istasyon. O dumanlı trenler, demiryolu çalışanları. Yazılarımda izleri çoktur. Hem dumanlı tren çok görsel bir unsurdur daima (Andaç, 2002: 69).

Ancak Neşe kısa zamanda ideallerinden vazgeçerek İstanbul'a dönme fikrindedir.

Otobüsün yolcularından olan hükümet tabibi Yahya Bey, yirmi yıldır bir kasabada yaşar. Bir nevi kasabanın yerlisi olmuştur artık. Yahya Bey bir bibliyoman/kitap sevdalısıdır. Kitaplara olan tutkunluğunu kıskanan eşi kitapları ile kendisi arasında bir tercih yapmasını ister. Yahya Bey de kitapları tercih ederek evden ve karısından ayrılır ve Anadolu kasabalarından Şirinyurt'a yerleşir. Ancak bu yaşlı halinde bir başına kaldığı için de pişmandır. Yaşlı ve emekli olmasına rağmen kasabadan ayrılmaya niyeti olmayan Yahya Bey, bir aylığına yıllık izne çıkmak için Mavi Kuş'a biner.

Zafer Yahut Hiç'te de yapılan göç çevreden merkeze yani köyden şehre olmayıp merkezden çevreye doğrudur. Kutlu, diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de mekân ile bir illiyet bağı kurar. Eserdeki kahramanlar birçok noktada benzerlik gösterir. Bu benzerliklerden biri de “çoğunun Anadolu'dan çıkıp büyük şehre (İstanbul'a) gelmesi, bir süre sonra da buradan uzaklaşıp Tepeköy'e yerleşmesidir. Tersine göç olarak adlandırılan olgunun farklı bir fonksiyonudur bu.” (Userin 2010: 19) Kutlu, hikâyenin ilk cümlesi “gide gide şehir bitti” (Kutlu 2012/2: 5) ile İstanbul'un yapılan göçlerle tıka basa dolduğunu ve çare olarak da tersine göçün yapıldığını işaret eder.¹¹

Yukarıda da değindiğimiz gibi geriye kalan diğer eserlerde keyfitten kaynaklanan tersine göç vardır.

Ortadaki Adam'da kitaba da adını veren “Ortadaki Adam” hikâyesi, köyden kente göçün aksine kentten köye gelen bir adam ile köy ve köylü hayatını/insanını tanımayan/anlamayan modern/maceraperest Zerin'in yaşadığı modern/kentli bunalım anlatılır.

Beyhude Ömrüm'de köyden kente göç furyası yüzünden bir zaman sonra köy nerdeyse tamamen boşalır. Genç namına, Deli Derviş'in çocukları kalır. Deli Derviş, Yadigâr ile hanımı ve birkaç dermansız yaşlıdan başka köyde kimse kalmaz. Köy hasretine dayanamayıp ziyarete gelen ayağı çukurda birkaç kişiden başka, köye yerleşmeye gelenler emekli kişilerdir. Şehrin gürültüsünden, hengâmesinden yorulan emekliler son günlerini bağ bahçe içinde geçirmek ümidiyle köye yerleşmeye karar verirler. Bu düşünce ile köye dönenlerden biri de Zalım Aslan Ağa'nın to-

¹¹ Eserin ana mekânı Tepeköy'dür. Tepeköy İstanbul'a bağlı olmakla birlikte İstanbul'un dışına kurulmuş hızla kentleşen bir köydür. Aslına bakılırsa köy-kent arası bir yerleşim yeridir.

runlarından Muhterem Bey'dir. Muhterem Bey, şehirde okumuş, çalışmış ve evlenmiştir. Emekli olduktan sonra da ilk defa köye gelir. Muhterem Bey, bundan önceki hayatını şehirde geçirdiğinden dolayı pişmanlık duymaktadır. Dedesinin konağını gördükten sonra çok hayıflanana Muhterem Bey, evi tamir ettirip kalan ömrünü köyde yaşamaya karar verir. “*‘Hep bizim kabahatimiz’ diye kendine yükleniyor; ‘yahu insan dedelerinden kalan mirası -hani ne olursa olsun ister mülk, ister eşya, ister hatıra-bu kadar kolay gözden çıkarır mı’*” (Kutlu 2012/1: 187) diye hayıflanır.

Zaman kaybetmeden konağın tadilatını yaptırır ve tadilat esnasında hiçbir masraftan kaçınmaz. Tadilat devam ederken Yedigârın evinde kalır. Yedigâr'ın bahçesine hayran kalan Muhterem Bey, “*ne mutlu sana, keşke benim de böyle bir bahçem olsa*” (Kutlu 2012/1: 191) demekten kendini alamaz. Tadilat bittikten sonra evine yerleşen Muhterem Bey'in eski neşesi kalmaz. Köyün yolları bozuk olduğundan, elektrik ve su tesisi döşenmediği için epeyce sıkıntı yaşamaya başlar. Bir süre sonra buraların adamı olmadığını söyleyerek köyden ayrılıp şehirde ailesiyle yaşamaya karar verir.

Görüldüğü üzere, kırsal kesimde doğup büyüyenler geri dönüşlerinde kırsal kesimin yaşayış şartlarına uyum sağlarken; şehir yerinde doğup büyüyenlerde söz konusu uyum görülmemektedir. Bunun neticesinde uyum sorunu yaşayan emekli yaşlılar, daha önce yaşadıkları kentlere dönüş yapmak zorunda kalırlar.

Kapıları Açmak'ta, *Beyhude Ömrüm*'dekinin zıddı bir manzarayla karşılaşılır.

Kasabaya gelince. (...) Dağıldı, bitti denilen, nüfusunu epeyce kaybeden kasabanın imdadına bir sihirli el yetişti: Turizm, bacasız sanayi, pöh. Büyük şehirlerin gürültülü, kalabalık, stresli hayatından bıkan, bazı tuzu kuru vatandaşlar, sahillerde böyle el değmemiş köşeler arıyor; buldukları köy ve kasabalara yerleşiyordu. Sessiz sakin tabiat, pırıl pırıl bir deniz, doğal yiyecekler, temiz hava, temiz su... Cenneti dünyada bulmak bu demek olmalıydı. (Kutlu 2013/1: 29)¹²

¹² Mustafa Kutlu siyaset, siyasiler, teknoloji (otomobil, televizyon, bilgisayar), AVM'ye karşı takındığı olumsuz tavrı turizme karşı da sürdürür. “Şunu unutmayın bir yer "turistik" hale gelince oranın bekâretinden bahsedilemez. Turistin arzusuna göre biçim alır ve otantik halini kaybeder. Bir kartpostal olarak belki gelir getirebilir ama asla estetik sayılamaz. Kâinatın kitabından bir sayfayı yırtıp almış olursunuz.” (Kutlu: 2013/2: 12)

Hayat Güzeldir'de yer alan "Son İki Yaz" hikâyesinde, *Kapıları Açmak*'a benzer bir durum vardır. Osman Efendi Orta Anadolu'dan, Hacı Veli ise Ege'den İstanbul'a göç eder. Hacı Veli bir süre kapıcılık, daha sonra kapıcılığı karısına devrederek bir mektepte hademelik yapar. Hacca gidip geldikten sonra ise karısı ile birlikte gecekondularında bir başına yaşarlar. Emekliye ayrıldıktan sonra köyüne dönen Hacı Veli, karısının kalp hastası olmasından dolayı ara ara İstanbul'a gelir. Hacı Veli'yle aynı mahallede oturan Osman Efendi ise bakkal dükkânı işletir. Çocukları evlendikten sonra hanımı bir başına kalan Osman Efendi, İstanbul'un hengâmesinden ve bakkal dükkânından sıkılır. Hacı Veli'nin ısrarı ile bakkal dükkânını devrederek zeytin işi için Hacı Veli'nin köyüne gider. Aradığı huzuru toprakta/tarımda bulan Osman Efendi, hanımı ve çocuklarına rağmen buraya yerleşir. Bir süre sonra yumuşayan karısı ve çocukları da yaz tatillerinde babalarının yanına giderler. Ancak babaları öldükten sonra babalarının mallarını satarak annelerini İstanbul'a/yanlarına alırlar.

Sonuç

Mustafa Kutlu'ya göre Türkiye, sanayileşme sürecini tamamlayamadan/doğru anlayamadan kentleşmeye çalıştığı için, 1950 sonrası kırsal yerleşimlerden kentlere gelen göçmenler, kent kültürüne uyum sağlayamayarak her anlamda bir ikiliğin içinde kalmışlardır. Ancak Kutlu, kentten köye bakan yazarların tersine olarak köyden kente baktığı için bu durumun asıl sorumlularının ülke yönetiminde bulunanların uyguladıkları tutarsız, günöbirlik politikalarına bağlayarak göçmenlerin daha fazla hırpalanmalarına izin vermez.¹³

Anadolu'nun Osmanlıdan bu yana geçirdiği toplumsal dönüşüm, Kutlu'nun çalışma sahası içindedir. Kutlu, Osmanlı geleneğinin özellikle mimarî ve toplumsal değerlerinin modernleşme yani özellikle sanayi inkılabı ile yitirmeye yüz tuttuğunu söyler. Bu yüzden de hikâyelerinde 1950 sonrasının kırdan kente göç olgusunu ele alarak bu göç dalgasının nedenleri, sonuçları ve alınması gereken tedbirleri üzerinde durur.

¹³ Kentten taşraya bakan Toplumcu Gerçekçilerin aksine Mustafa Kutlu öncelikle, tüm safiyetiyle taşradan kente bakmıştır; bu bakış Toplumsal Gerçekçilerin taşrayı küçümseyen, ona acıyan ve ona yönelik yapay sevecenlikler taşıyan yaklaşımlarının aksine, tahkike, tespite dayalı eleştirel bir bakıştır. Bu mânâda Kutlu yerli öykücülükteki hâkim kent merkezli bakış yerine, taşralı olan ama taşralı kalmayan aydın bakışını uygulayan ilk öykücüdür. Diğer bir söyleyişle, taşrada yetişip kente göç etmiş aydın ilk kez o zamana değin kendisini gözlemleyenlerin dünyasını (sanayileşme olgusuyla birlikte) gözlemlemeye ve öyküleştirmeye başlamıştır. (Lekesiz 2000: 72)

Kutlu'nun eserlerinde kırdan kente göç öncesinin taşrası, bütün güzelliklerin bir arada bulunduğu, sıcaklığın ve samimiliğin henüz yitirilmediği bir hayal unsuru olarak yer alır.

O yıllarda taşra böyledir. Küçük ve sıcak. Yoksul ve samimi. İcedönük ve derin. Herkes birbirini tanır, birbirini sever, dert dinler, naz çeker, küser, barışır, kavga eder, çekiştirir, eğlenir, üzülür, ibadet eder; doğumda, cenazede, düğünde, bayramda biraraya gelir. Büyük bir aile gibi yaşar. Burada sanki fert yok, sadece cemiyet vardır. (...) Herkes ve her şey bir ilahî hudut, bir hiyerarşi, asırların oluşturduğu bir âhenk ve düzen içinde kendine bir yer bulur. (Kutlu 2014/1: 72)¹⁴

Ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Türkiye'nin toplumsal dönüşümünde en ön sırada yer alan kırdan kente göç olgusu, geleneksel Türk toplumunun genleri ile oynayarak hızlı bir çözümlüşe ve yabancılaşmaya doğru gitmesine neden olduğundan Kutlu da hikâyelerinde kırdan kente göç öncesi yani toplumsal değişimin çok hızlı olmadığı 1950 öncesi geleneksel Türk toplumunun sıcak ve samimi ilişkilerinin peşindedir.

Kutlu'nun hikâyelerine topluca bakıp “tersine göç” temasından hareket edildiğinde ise çok kısa bir zaman diliminde şehirlerin göç almayı durdurup göç vermeye başlayacakları okunabilir. Çünkü Türkiye her ne kadar yatırımlarını sanayi ve hizmet sektörüne kaydırmış olsa da, hâlâ geleneksel tarım toplumunun genlerini bünyesinde barındırdığından eğilimi bu yöndedir. Ve Kutlu'nun eserlerinden hareketle diyebiliriz ki: Türk toplumu kentten kıra tersine göçü hızlandırıp değerlerin öğütüldüğü kent değirmenlerinden kaçarak asıl vatani olan taşrasına/cennetine kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

- AÇIKGÖZ, Namık (2014), “Mustafa Kutlu'nun Trenleri”, *Türk Edebiyatı*, S.487, s. 52
- ANDAÇ, Feridun (2002), “Mustafa Kutlu ile Dünden Bugüne”, *Adam Öykü*, S. 40. s.68-80.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2012), “İsyân Ahlâkı ve *Uzun Hikâye*”, *Zaman*, 18.10.2012. s.23
- CANAN, İbrahim (1988), *Kütübü Sitte Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*, C.7, Akçağ Yay., Ankara.
- GARİPER, Cafer (2012), “Mustafa Kutlu'nun Sır Hikâyesinde Yabancılaşma, Yalnızlaşma, İnsanın Yitimi ve Süreksizlik”, *Aynanın Sırrı: Mustafa*

¹⁴ Ayrıca bakınız: (Kutlu 2014/2: 115-117)

Kutlu Sempozyum Bildirileri, 26-27 Nisan, Haz.: M. Fatih Andı- Bahtiyar Aslan, İstanbul, 2012, s. 126.

KOÇAK, Yüksel- TERZİ, Elvan (2012), “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, *KAÜ-İİBF Dergisi*, C.3, S.3, s. 163-184.

KUTLU, Mustafa (2005), “Müziğin Gücü”, *Yeni Şafak*, 15.06.2005, s.18.

_____ (2012/1), *Beyhude Ömrüm*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2012/2), *Zafer Yahut Hiç*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2012/3), *Uzun Hikâye*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2013/1), *Kapıları Açmak*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2013/2), “Derelerin Estetiği”, *Yeni Şafak*, 20.03.2013, s. 12.

_____ (2013/3), *Şehir Mektupları*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2014/1), *Mavi Kuş*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2014/2), *Vatan Yahut İnternet*, Dergâh Yay., İstanbul.

_____ (2015), *Tirende Bir Keman*, Dergâh Yay., İstanbul.

LEKESİZ, Ömer (2000), *Öykü İzleri*, Hece Yay., Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (1995), *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C. 2, MEB Yay., Ankara.

Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (1971) *Türkiye’de Kentleşme*, Ankara.

TOPÇU, Nurettin (2013), *Yarıntki Türkiye*, Dergâh Yay., İstanbul.

TOSUN, Necip (2004), *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr)

USERİN, Ali Görkem (2010), *Zafer Yahut Hiç Yahut Devletle Milletin, Sevenle Sevilenin Arası*, *Ayraç*, S. 11. s. 17-19.

YILDIRIM, Ercan (2007), *Mustafa Kutlu Hikâyeciliği*, Ebabil Yay., Ankara.